

Természetes felületkezelő anyagok

NEM CSAK SZÉP, JÓ IS! – 2. RÉSZ

Tóth Norbert

A felületkezelési anyagok alkalmazásával nemcsak védelmet adunk a fának, de az adott fatárgy, bútor hozzáadott értékét is hosszú évekre megteremthetjük. Nem mindegy tehát, milyen szereket veszünk a kezünkbe! Az elmúlt évszázadok természetes felületkezelő anyagait, bevett módszereit vesszük górcső alá.

A fára készült mai, modern felületkezelő anyagok gyártói minden felhasználót azzal igyekeznek megragadni, hogy termékeik „konyhakészek”, gyorsan száradnak, egyszóval felhasználóbarátok. Ezt viszont sokszor olyan adalékokkal, összetevőkkel érik el, amelyek a fa természetes adottságait háttérbe szorítják vagy megszüntetik: például páraáteresztő képesség, természetes fertőtlenítő képesség (!), kellemes, meleg tapintás stb. Emellett az egészségünkre és a természetre is gyakran mérgező hatással vannak ezek a szerekek.

A régebbi korok igényes faiparos mesterei mindig arra törekedtek, hogy a művesen elkészített munkájukra olyan felületkezelő anyagok kerüljenek,

amelyek ugyanazoknak a szempontoknak, vagyis a hasznosságnak és a szépségnek is együttesen tudjanak megfelelni. Végére is a fába helyezett szaktudást, munkaidőt és energiát egy csapásra tönkre lehet tenni a fához nem illő felületkezelő alapanyagokkal és azok nem megfelelő használatával. Cikkünk előző részében az olajok, gyanták, lakkok, viaszok anyagairól, felhasználási módjairól írtunk (Magyar Asztalos, 2017. október). Most a fafelületek színezését, pácolását, illetve tartósítását tárgyaljuk.

FAFELÜLETEK SZÍNEZÉSE

A természetes anyagokkal való színezés egyszerű felületkezelési

eljárás, amelynek során a színezőanyag részben saját színét adja a fa felületének, részben viszont vegyi hatása révén színezi-tónusozza azt. Általában minden olyan növényi származék (levél, hancs, szírom), amelynek a leve kipréselve valamilyen színezőanyagot tartalmaz, és amely vegyileg valamelyest agresszív volt, illetve amelynek leve más anyaggal (például ecettel) keverve hasonló hatást ért el, eleink számára alkalmas volt a fafelék színezésére. Ilyen volt többek között a dió és a hagyma héja, a tea levele, amelyeknek használata bevett szokás volt a XX. század előtt. Tipikus favédő és „avató” eljárás volt az egyébként gombaölésre használt rézvitriolos (más néven rézgalic,

kékgálic, blaustein) alapozás, amelyre vérlúgos oldatot hordtak fel: ez volt a „rézmáz”. Szép, sötét színárnyalatú felületet eredményezett. Ahhoz, hogy ez a későbbiekben ne kéküljön be, utólagosan még lenolajfirniszsel is bekenték.

A körte-, gyertyán-, juhar- és hársfák felületét olyan színezőanyaggal látták el, amely felerősítette azok erezetét, és így szép mintázatot adott. Ez volt az „avatás”. A vörösfű (Caesalpinia brasiliensis; közkeletű nevén brazilfa, festőfa, berzsenyfa) timsós borecetben kifőzött forgácsa szép, vörös színt adott a felületnek. Élénkpiros színű színezékhez jutottak fiatal és friss kőrisfaágak alsó, sötétebb kérgének forgácsával, ha azt timsóval esővízben kifőzték, hamuzsírral együtt kilúgozták és szárították. (Víz alkotóelem más receptekben is sok esetben esővizet jelentett.)

A svédek egyik szimbólumának is számít a svédvörös festéket évszázados recept alapján még ma is gyártják. A jellemzően fűrészelt, gyalulatlan homlokzati fafelületre felhordott festék valójában sosem szárad meg,

így biztosítja a fa lélegzőképességét és az elkoszolódás elleni védelmet. Lenolajból, gabonából, vas-oxidból, réz-szulfátból, kovasavból és vasgálicból készítik, víz hozzáadásával. A szalmiákszesszel és borecettel kevert finom rézrozsda sárgaréz edényben – meleg helyen – tartva erős zöld levét képezett, ami valamennyi fafajtát zöld színnel fogta meg.

Szép, kék színt adott a búzavirág szirmainak tojásfehérjés keveréke, kipréselve vagy szárítva és mozsárban törve.

A búzavirág kiváló festőnövény

Barna színt adott a fa felületének, ha szárított zölddió-héjat enyhén égetett timsóval lúgban főztek.

A kékberzsenyfa (campeche-fa) kivonata feketére színezte a fák felületét. Az oltott mézszerű leöntött víz és rézgálic keveréke szintén feketítő hatású volt. Régen rájöttek arra is, hogy a körtefa melegítéskor önmagában sötétül, sőt, feketedik is.

Vasreszelék kevés timsós keverékét tömény ecettel oldva ezüstös színt adó színezéket készíthettek.

PÁCOLÁS

A pác alapvetően egy vegyileg megtámadó, maró folyadék, ami a felületek szép kiképzésére szolgál. Alappácnak számított a füstölőpác, ami a cseresavas fákat (tölgy, dió stb.) tudta szépen „örégíteni”, tulajdonképpen megbarnítani. Az ilyen fák általában ammóniatartalmú folyadék hatására sötétülnek (pl. szalmiákszessz). A nem cseresavas fákat először egy színtelen, cseresavas alappáccal kezelik, majd ezután jön az ammóniatartalmú füstölőpác.

Egyenes barna színezést eredményezett még a lenolaj és a terpentín egyenlő arányú keveréke, amelyhez kasseli barnát adagoltak.

Általános diópácként volt ismert a vízben forralt kasseli barna és hamuzsír keveréke. Fenyőfákat barnára színezett a fára felhordott és fél napig rajta hagyott frissen oltott méz is.

FAKONZERVÁLÁS

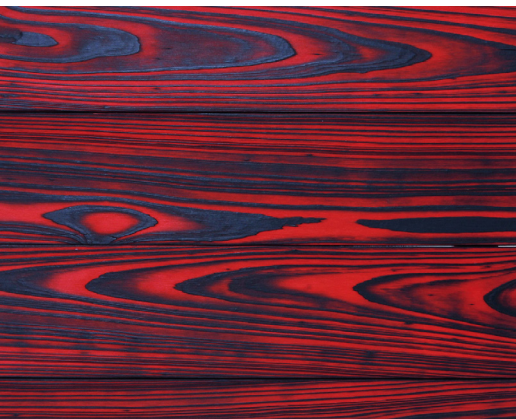
A faszervezetek tűz-, gomba- és kártevők elleni védelme mindig fontos szempont volt az emberiség életében. A gombák elleni természetes és egyszerű megoldás a fa átszellőztetése (lásd farakatok, jól szellőző padlásteretek). Szintén a gombák, illetve a kártevők elleni általános, jól bevált tartósítás volt

Az ún. svédvörös homlokzati festék

a szabadban álló és a földbe ásott faszerkezeteket közönséges sóval (NaCl) telíteni.

Tűz, vagy legalábbis kisebb láng elleni védelemként bevált a meszelés, ami régen általánosan elfogadott és olcsó módszer volt. Később ezt felváltotta a kalcium-klorid és égetett mész 100:15 arányú keverékével való bevonás, ami a gomba elterjedése ellen is alkalmas megoldás volt.

Faburkolatokat gyártó dallasi cég shou-sugi-ban módszerrel kezelt termékínálata

A XIX. században a fák tűzállóságát tömény timsóoldattal is igyekeztek fokozni. Itt jegyzem meg, hogy az olajfestékes mázolás bár jó megoldás a rovarok ellen, egyáltalán nem hatásos a rovarok, és kifejezetten rossz a tűz elleni védelemre.

Egyszerű gombaölő és fatartósító eljárás a fa felhasználás előtti füstölése és pörkölése is. Ezt a módszert még ma is alkalmazzák

Fafelület égetése shou-sugi-ban módszerrel

a földbe ásott faoszlopok, karók védelmére – elvéve. Pedig nagyon hatásos egy egyszerű megoldás. A japánoknál ma is ismert és alkalmazott módszer a szerkezeti faelemek, faburkolatok, bútorok alapanyagainak megégetése. A módszer neve a shou-sugi-ban (jelentése: égetett cédrusfa lap), melynek lényege, hogy a fa felszínét lángolással elszenesítik, az égetett részeket gyökérkefével/drótkefével kikéfélik, lemoszák, majd száradás után levegőre száradó olajjal beeresztik (pl. tungolaj, hidegen préselt lenmag olaja). Az így kezelt fa valójában még ellenállóbb lesz a tűzzel szemben, valamint a korhadás és a rovarkárók ellen is teljesen hatásos. Egy újabb kutatás azt is kimutatta, hogy az égetett fa felülete UV-álló.

Nincs új a nap alatt, viszont nagyon sok régi, hasznos tudás parlagon hever, vagy már szinte feledésbe is merült. Érdeemes az évszázado-

kon át jól működő megoldásokat újra átgondolni, alkalmazni. Ezt teszi több olyan gyár is (főleg Észak-Amerikában, Európában pedig főként Németországban), akik a természetes megoldásokat keresők egyre növekvő táborának gyártanak ökológiailag tiszta fa felületkezelő anyagokat, festékeket. ■

FORRÁSIRODALOM:

Déry Attila: Öt könyv az építészetről – 3.; 5. (Terc Kiadó, 2010)

KÉPEK FORRÁSA

- www.greenbuilt.org
- <http://www.katiebv.co.uk>
- <http://www.upfromtheroots.net>
- www.pinterest.com
- <http://matchstickwoods.com>